

491.82

N241

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

STANFORD UNIVERSITY

LIBRARIES

STACKS

OCT 27 1966

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књига XIV, св. 4-5.

БЕОГРАД, 1965.

САДРЖАЈ

	Страна
1) М. Стевановић, Неке лексичко-стилске разлике, а не језичке варијанте	195—226.
2) Р. Бошковић: Белешке етимолошке и граматичке	227—234.
3) М. Павловић: Посесивни генитив и присвојни придев	235—238.
4) М. Стевановић: Значење и функције генитивне синтагме с предлогом <i>од</i>	239—262.
5) Радоје Симић: Једна група зависно-упитних реченица	263—271.
6) Берислав М. Николић: Вукова Писменица и Мразовићева Славенска граматика	272—273.
7) А. Пецо: Два фонетска лика једне посуђенице	274—283.
8) Проф. Др Александар Ђ. Костић: Проблем српскохрватске медицинске терминологије	284—291.
9) Илија Павићевић: Још о геолошкој терминологији	292—299.
10) Језичке поуке	300—307.
11) Регистар	309—327.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник академик др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

ЈОШ О ГЕОЛОШКОЈ ТЕРМИНОЛОГИЈИ

Овога пута желим да изнесем још неколико геолошких термина о којима ваља дати и посебна језичка објашњења. Тако је овај чланак, у ствари, наставак онога што је објављен у прошлом броју Нашег језика.

Абразирајџи

Именица *абразија* латинског је поријекла (*abradere*) а значи: *остџругајџи*, *истџругајџи*. У геологији термином абразија назива се дјејство морских таласа на обалу. А то је дјејство разарачко (стружеће). Од ове именице неки наши аутори праве глагол *абразирајџи*. Ово извођење нове речи је, мислим, сасвим на мјесту — и у погледу облика и значења.

Аерозагађеностџ

Ово је, по свој прилици, сложеница новијег датума, сложена из придјевског дијела, који је страног поријекла (грч. *aer* — ваздух) и наше именице *загађеностџ*. Употребљава се у значењу синтагме — загађеност ваздуха.

Први дио сложенице *аерозагађеностџ* не јавља се у нашем језику самостално, већ увијек као саставни дио неког израза, најчешће сложенице и полусложенице (*аеросџајџи*, *аеројлан*, *аеробни*, *аеро-сејџва*, *аеро-снимак*). Отуда се у случају сложенице *аерозагађеностџ* не може рећи да она значи исто што и дјелови од којих је састављена, самим тим што се један њен дио (*аеро*) не употребљава самостално. Пошто, дакле, имамо ријечи које само у облику сложенице дају одређено значење (а никако растављене), то се може рећи да ријеч *аерозагађеностџ* одговара природи нашег

језика. Толико што се тиче односа сложенице и дјелова од којих је постала. Друга је ствар да ли се неким другим, прикладнијим, изразом може замијенити синтагма *загађеност ваздуха*.

Брзосушећи

Сложеница *брзосушећи* (детерминативна), састављена од прилога *брзо* и глаголског прилога *сушећи*, има придјевско значење и казује одређену особину материје (*брзосушеће уље*).

У српскохрватском језику постоји мноштво сложеница код којих први дио чини прилог *брзо*. Такве су сложенице: *брзописни*, *брзоилован*, *брзоиловац*, *брзоишезни*, *брзорек*, *брзоилешан*, *брзомишка*, *брзошок* итд. У свом другом дијелу махом имају придјев (*брзоишезни*, *брзорјечив*, *брзоилован*) или именицу (*брзомишка*, *брзоиловац*, *брзошок*) или неки непотпуни именички и глаголски облик (*брзорук*, *брзорек*, *брзоилешан*).

Сасвим је, међутим, риједак облик сложенице са прилогом садашњег времена, као својим саставним дијелом, типа *брзосушећи*, *добросијојећи* (у смислу „имућан“) итд.

За разлику од сложенице *добросијојећи*, која је ексцентрична и постала у народу, *брзосушећи* је есоцентрична сложеница и њену употребу оправдава тек савремени развитак нашег језика, а и недостатак каквог прихватљивијег израза којим би се именовала извјесна особина материје.

Водообилан

У Речнику Српске академије забиљежена је сложеница *водообилан*. Истог је типа а и значења сложеница *водообилан*, која се такође употребљава као термин.

Главачке

„Слојеви стоје скоро *главачке* и иду у правцу од С на Ј“. У овој реченици прилог *главачке* употребљен је умјесто прилога усправно или вертикално. Израз *главачке* узет је, разумије се, у фигуративном значењу и сасвим лијепо пристаје. Чини опис живљим и упечатљивијим.

Овај пример рјечито показује како значење и функција неке ријечи нијесу дати и утврђени једном за свагда, него, између осталог, зависе од тога како ћемо их и гдје употријевити.

Дволичан

„Правац пружања . . . нагиб . . . и ерозија учинише да су брегови на овом острву *дволични*: они изгледају кречни кад са севера југу гледамо, а силикатни кад их са југа ка северу посматрамо“.

Придјев *дволичан* улуђује нас данас на своје морално значење. А то долази отуда што и именица *лице*, осим физичког, има и морално значење. Али док ова именица може имати различита значења, дотле се од ње изведени придјев *дволичан* у савременом нашем језику употребљава искључиво у моралном значењу. Због тога и звучи необично овај придјев у цитираној реченици, где је употријебљен у свом првобитном, физичком смислу.

Истрбушен

Описујући правац пружања једне велике пукотине, Жујовић каже: „ . . . то је права линија, врло мало ка југу истрбушена“.

Глагол *истрбушиши* и данас је, рекао бих, употребљив, али са извјесном мјером пренаглашености у значењу и тону. Ипак радије ће се употријевити глагол *избочиши*.

Корозија

Од именице *корозија*, која је страног (лат.) поријекла, изводи се придјев двојаког облика: са наставком *-иони* (*корозиони*) и са наставком *-иван* (*корозиван*). Први облик је постао аналогно придјевима типа *касациони*, *јензиони*, *организациони* итд., док се други облик, са наставком *-иван*, изводи на исти начин као и придјевима типа *активан*, *јасиван*, *комуникативан*.

Кад је ријеч о значењу ова два придјева, изгледа да, бар за сада, није могућно утврдити међу њима какву разлику. У ком било случају да се употребљавају, могу се употријевити алтернативно. Чињеница да у погледу значења наведених група придјева, на које се наслања извођење придјева од именице *корозија*, постоји извјесна

разлика, — не може нам помоћи да такву разлику нађемо и код придјева *корозиони* и *корозиван*.*

С тим у вези, треба истаћи да ниједан од ова два облика придјева нема сасвим јасно значење. Ако, на примјер, кажемо: *корозивна* или *корозиона материја*, онда, у ствари, нијесмо рекли ништа одређено. Из ове се синтагме не види да ли је у питању материја која је подложна корозији, или има корозивно (корозионо) дејство.

У литератури се среће и трећи облик придјева од корозија — *кородиван*. Овај облик има прецизан смисао: значи „подложен корозији“.

Сасвим прецизно значење, у смислу означавања подложности корозији, има облик *кородибилан*, који је изведен по угледу на придјеве типа *експлоатабилан*, *дискутабилан*, *еродибилан* итд.

У најновије вријеме овакав тип придјева све је чешћи у нашем језику.

Латеролог

У енглеском језику *латеролог* (laterolog) назива се дијаграм бочног (латералног) електричног каротажа. Електрокаротаж је једна од метода одређивања електричних особина тла. Наши геофизичари узели су из енглеског језика израз *латеролог* и у истом значењу га употребљавају у српскохрватском језику — као назив за поменути дијаграм. Али, очигледно је да ријеч *латеролог* тешко да може имати у нашем језику исто оно значење које има у језику из којег је преузета. Наиме, у српскохрватском језику ријечи које имају наставак *-лог* (махом страног порекла), типа *минеролог*, *биолог*, *селеолог*, *карсиолог* итд., односе се у већини на субјекат, тј. носиоца неке научне делатности, а не неку ствар. Стога нико, осим упућених, не би под изразом *латеролог* подразумевао нешто друго осим човјека који се бави некаквом латерологијом.

Сматрам да би геофизичари, док не нађу неки бољи израз, морали да умјесто термина *латеролог* употребљавају синтагму — дијаграм бочног електрокартажа.

* Придјеви на *-иони* (*ионизиони*, *организациони* итд.) казују неки однос и припадање, док придјеви типа *активан*, *пасиван* итд. означавају особину.

Лежшићар

У српскохрватском језику, особито у новије вријеме, читав низ именица настао је из потребе да се именују носиоци одређених научно-стручних занимања. Такве су именице *тектоничар*, *геомеханичар*, *бујичар*, *лежшићар* итд. *Тектоничар* се бави тектоником, *геомеханичар* механиком тла, *бујичар* проучава бујице, а *лежшићар* истражује лежишта минералних сировина.

Микроелектрокорозија

Термин *микроелектрокорозија* је, мора се признати, прилично гломазна сложеница. Некад се пише као полусложеница (микро-електро-корозија), што, рекло би се, нема никаквог оправдања и не чини је прихватљивијом. Колико год да се у последње вријеме доста слободно кују сложенице, ипак оваквог типа сложенице не пристају у српскохрватском језику. Ова се сложеница може саввим лијепо замијенити синтагмом микроелектрична корозија.

Моћан

Придјев *моћан*, поред значења која има у свакидашњем животу, има и једно посебно значење у геологији. То ћемо најбоље видјети из слиједећих примјера. Описујући Преконошку пећину, Цвијић на једном мјесту каже: „... дно је пећине покривено врло моћним материјалом плазине. . .“ или, из другог једног, геолошког, текста: „Мали, 0,25 м моћни слој дрвенкаста песка, који местимично прелази у пешчар . . .“. Очигледно је да је придјев *моћан* у овим реченицама употријебљен у значењу — *дебео*.

На основу првог примјера могло би се помислити да се овај придјев употребљава у фигуративном значењу, јер се говори о великим наслагама материјала плазине. Али други примјер употребе овог придјева доказује да није ријеч о фигуративном већ о дословном значењу ријечи. За слој чија је дебљина 0,25 m никако не бисмо могли рећи да је јако дебео, односно моћан у фигуративном смислу. Ако већ аутор каже за танак слој да је моћан, онда је овај придјев узет само као синоним за придјев *дебео*. И то

није усамљен случај, већ уобичајен примјер употребе овог придјева у геолошкој науци.

Геолог Д. Бабић* писао је против употребе придјева *моћан* као синонима за *дебео*. Он, између осталог, истиче чињеницу да такво значење поменутог придјева није нашао ни у Академијином рјечнику. Ова је чињеница, јасно, вјеродостојна, али је исто такав и факат да, рецимо, израз *моћан слој* употребљавају већ наши први геолози и да се и данас употребљава, а то је довољан разлог да ово значење придјева забиљеже и рјечници.

Овакво значење придјев *моћан* добио је, као што и Бабић истиче, под утицајем немачког језика (*Mächtigkeit der Schichten*), а можда и под утицајем руског (*мощности* — толщина напластования).

Накраљушићии

„Горњокредни кречњаци су мало накраљуштени на лапоре флиша . . .“. Глагол *накраљушићии* изведен је од глагола *краљушићии* додавањем предметка *на*. А овај термин значи исто што и *навлачићии*, и изведен је од именице *краљушић* којом се именује специјални случај навлачења стенских маса или слојева једних преко других.

Најесћии, нагрисћии

У реченици „Неки су кристали ових минелара крупни и свежи, неки ситни и наједени. . .“ глагол *најесћии* је употријебљен у значењу — *нагрисћии*. Глагол *најесћии* (*наједаћии*) веома је чест у старијим геолошким текстовима, док се у новије вријеме уместо њега скоро искључиво употребљава глагол *нагрисћии* (*нагризаћии*).

Найтајине воде

Код неких аутора наилази се на придјев *најтајини*, који је настао од глагола *најтајати*. Отуда и израз *најтајине воде*. А натапне су оне воде којима се земљиште натапа.

* Geoloski vjesnik, sv. II—IV, st. 194, 1952. Zagreb.

Суглина, Сујесак

У последње вријеме у нашој геолошкој литератури срећу се изрази *суглина* и *сујесак*. Преузети су из руског језика (*суглинок*, *сујесок* — *сујесь*). Ови позајмљени термини значе исто што и наши термини *ијесковиџа глина* и *глиновити ијесак*. Што се тиче значења и прецизности, изгледа да термини *суглина* и *сујесак* нијесу неопходни у нашем језику — кад већ значе исто што и горе наведене ријечи.

Терасирајти

У геологији постоји термин *џераса*, под којим се подразумева одређен геоморфолошки облик, настао као посљедица дјејства ријека или језера на своје обале. У слиједећој реченици Жујовић је веома успјешно од именице *џераса* направио глагол: „Тај су талог дилувијалне струје разливале, односиле и терасирале, а овај се процес у два три маха интензивно понављао, што сведоче три различите полице у њему“.

Писац је, дакле, извесну геолошку појаву, умјесто једном доста дугачком синтагмом, именовао једним јединим изразом — глаголом *џерасирајти*.

Утисак

У наводима „... кад се минерал преломи, виде се утисци од оксида гвожђа...“ и „источно се види пескуша са утисцима барских биљака...“ употребљена је именица *утисак* тамо гдје бисмо данас употрејели именицу *оџисак*.

Прије свега, треба рећи да ове двије именице нијесу синоними, као што нијесу ни глаголи *уџиснуџи* и *оџиснуџи*. И у савременом нашем језику може се, дакако, рећи да се оксид гвожђа утиснуо у минерал или барско биље у пјескушу, али резултат тих радњи неће ипак бити утисци, већ оџисци. Утиском ћемо пак назвати само оно што се утиснуло у нашу свијест, у нашу психу. Значи, именица *утисак* не означава више физички, већ психолошки појам.

Хидроелектрично постројење

У савременој литератури може се наћи и оваква сложеница, умјесто синтагме хидроелектрично постројење. Ова је сложеница сасвим непотребна, што се тиче значења, а обликом је превише гломазна и неприкладна.

Хидројоси стројење

Другачије стоји ствар са овом сложеницом. На првом мјесту, обликом је својим у складу са природом српскохрватског језика, или бар не одступа више него многе друге ријечи сличног склопа које су прихваћене у нашем језику. Осим тога, ова је сложеница нарочито добродошла због свога значења, које није могуће изразити неким другим изразом или синтагмом.

Илија Пасићковић